

С. К. Андрейчук*

РЕФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В УКРАЇНІ

Демократичні процеси які охопили як європейські держави так і Україну свідчать, що однією з пріоритетних галузей яка сприяє розвитку і розбудові будь-якої держави є освіта і зокрема вища. Саме освіта є стратегічним елементом держави, гарантом суспільного розвитку. Оновлення змісту освіти, що забезпечує не тільки обсяг знань, а через знання він охоплює сфери виховання, закладення необхідних компетентностей та навичок, які дозволяють молоді жити та діяти в сучасному суспільстві, підготовка фахівців, впровадження інновацій, впровадження незалежної системи експертизи якості освіти, ефективний освітній маркетинг та інші аспекти є тими акцентами, на які сьогодні повинні звернути увагу всі зацікавлені сторони. А тому, на наш погляд, варто звернути увагу на структури освітньої галузі, їх узгодження та бажання змінити на краще стан сучасної освіти, а також зробити реальний внесок в майбутнє нашого суспільства.

У всьому світі ми сьогодні спостерігаємо реформування освітньої галузі, як постійний закономірний процес. Загальний характер освітніх реформ пов'язаний насамперед з інноваційними тенденціями розвитку змісту освіти, що забезпечують знання, навички та компетентності для особистісного розвитку, участі в демократичних процесах громадянського суспільства, адаптацію до сучасного ринку праці, здобуття вищої освіти та навчання впродовж життя. В Україні та в багатьох інших країнах сьогодні спостерігаються досить схожі процеси, які можна назвати переломними для сфери змісту навчання.

Але, на жаль, реформаційні процеси, що відбуваються на сьогоднішній день в нашій Державі, намагаються реформувати освітню галузь в основному на адміністративному рівні, не враховуючи точку зору її користувачів, всієї громадськості.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, яка є стратегічним документом, що визначає основні напрями розвитку освіти в XXI ст., оновлення системи освіти та її змісту повинно базуватись на пріоритетах державної політики, серед яких — створення рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти, постійне оновлення змісту освіти та форм організації навчально-виховного процесу, особистісна орієнтація, формування загальнолюдських та національних цінностей, формування через освіту здорового способу життя, забезпечення запитів національних меншин, запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього простору¹ Всі ці аспекти мають бути враховані при підготовці наукових та педагогічних кадрів. Розвиток цих пріоритетів повинен базуватись на інноваційних підходах і в галузі підготовки фахівців, і в галузі створення навчально-методичних матеріалів.

Органи управління повинні зрозуміти, що всі реформи в освіті будуть приречені на невдачі, якщо вони не враховуватимуть думку громадськості, не будуть супроводжуватись відповідним удосконаленням та підвищенням кваліфікації науково-педагогічних та управлінських кадрів.

За період 2001 року в Україні здійснювався проект “Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти” за підтримки Міжнародного Фонду “Відродження” та ПРООН, який був спрямований на дослідження стану української системи підготовки кадрів. Результатом

проекту стало аналітичне дослідження, авторами якого є науковці та практики — В. Олійник, Я. Болюбаш, Л. Даниленко, В. Довбищенко, І. Єрмаков, С. Клепко.

Для підвищення рівня галузі, що стосуються реформування системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів стали такі пропозиції дослідників²:

- визначення стратегії інноваційного розвитку освітньої галузі, що має визначити його пріоритетні напрями, форми державної підтримки інноваційних інституцій та проектів в системі освіти;
- розробка обґрунтованого прогнозу державної потреби у педагогічних кадрах;
- створення нового покоління навчально-методичної літератури всіх психолого-педагогічних та дидактичних напрямів;
- розробка системи цільового державного фінансування галузі;
- вдосконалення системи стимулювання професійного росту викладачів;
- розробка концепції післядипломної освіти та вдосконалення системи з урахуванням новітніх технологій у галузі науки та техніки;
- створення структур для координації інноваційної діяльності у масштабах галузі та окремих регіонів, здійснення експертизи інноваційних освітніх проектів, інвестицій та залучення ресурсів у найбільш значущі інноваційні освітні проекти.

І все таки інноваційні процеси в українській освіті відбуваються незалежно від постанов уряду та ініціативи органів державного управління та законодавчих структур. Так, дослідження показало, що сьогодні джерелами розвитку сучасної української освіти стали:

- наукові дослідження, що пов'язані з розробкою філософських та методологічних проблем освіти;
- поява та активна діяльність низки вітчизняних та міжнародних фондів по підтримці освітніх ініціатив.

Одним з шляхів оновлення змісту освіти та орієнтації його на сучасні потреби, інтеграцію до європейського і світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення механізмів їх запровадження. За цими поняттями стоять не тільки окремі дисципліни, і не тільки освітні галузі, воно пов'язане з управлінськими прийомами та технологіями, впливом та оточенням студентів, їх інтеграцією у суспільстві.

Цікавим досвідом сьогодні є загальноєвропейський процес визначення та відбору ключових компетентностей, що відбувається завдяки здійсненню міжнародного проекту в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США та Канади було започатковано програму "Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади" зі скороченою назвою "DeSeCo" (1997 р.)³, яка розпочалась групою експертів з різних галузей — освіти, бізнесу, праці, здоров'я, представники міжнародних, національних освітніх інституцій та ін. Програма DeSeCo сьогодні робить спробу систематизувати та узагальнити досвід багатьох країн в їх визначенні та відборі ключових компетентностей. На думку експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом всього життя сприятиме:

- продуктивності та конкурентноздатності на ринку праці;
  - скороченню безробіття завдяки розвитку гнучких (адаптивних) та кваліфікованих робочих сил;
  - розвиткові середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції.
- Європейські науковці стверджують, що набуття особистістю необхідних життєвих (ключових) компетентностей важливе для особистості, оскільки вони сприятимуть:
- участі в демократичних засадах суспільства;
  - соціальному взаєморозумінню та справедливості;

² Система педагогічної освіти та педагогічні інновації — результати аналітичного дослідження. — МФВ, ПРООН. — К., 2001. — С. 24-25.

³ Nitko Anthony J. Educational Assessment of Students. — USA: Prentice-Hall, 2001. — 514 p.

- дотриманню прав людини та автономії всупереч глобальній нерівності та нерівним можливостям, індивідуальній маргіналізації.

Експерти програми DeSeCo визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмій, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Одним з важливих чинників що впливають на рівень та якість підготовки студентів у вищих навчальних закладах є використання освітніх стандартів. У нашій Державі цей принцип проголошено у Національній доктрині, де зазначається, що якість освіти визначається на основі державних стандартів. Для того, щоб стандарти ефективно виконували функцію забезпечення якості освіти, вони мають, крім інших характеристик, бути “вимірними”, тобто містити критерії вимірювання рівнем їх опанування. З метою отримання об’єктивних даних про рівень опанування студентами освітніх стандартів перевагу у багатьох країнах віддають так званому зовнішньому оцінюванню навчальних досягнень студентів, яке на відміну від внутрішнього (тобто такого, що проводиться на рівні групи, кафедри або навчального закладу викладачами або групою викладачів з використанням завдань, розробленими самими викладачами) передбачає оцінювання⁴:

- за допомогою стандартизованих завдань (тестів), розроблених окремими інституціями;
- з масштабом національного/регіонального/локального охоплення;
- на території (зазвичай) незалежної інституції із залученням її працівників;
- за уніфікованими процедурами обробки результатів оцінювання.

Стандартизоване оцінювання у цьому випадку розуміється, коли однакові або схожі завдання даються при однакових умовах усім студентам, а результати підраховуються уніфіковано.

Зовнішнє оцінювання може виконувати як діагностичну, так і сертифікаційну функції.

Відповідно до цього, вона може бути у вигляді:

- зовнішнього оцінювання навчальних досягнень студентів на певних етапах навчання їх у вищому навчальному закладі у формі діагностичного тестування та
- зовнішнього оцінювання навчальних досягнень студентів по закінченні окремого періоду навчання у формі державних/національних підсумкових іспитів.

Зовнішнє тестування з діагностичною метою може бути обов’язковим для усіх студентів, або проводиться лише на репрезентативних вибірках студентів.

Слід зазначити, що проведення зовнішнього стандартизованого оцінювання будь-якого типу вимагає визначення засадничих аспектів на законодавчому рівні, до яких, в першу чергу, відносяться:

- етапи, на яких проводиться оцінювання (у Великій Британії, зокрема, закон визначає ключові етапи для проведення обов’язкового діагностичного оцінювання та четвертий етап для організації зовнішнього іспиту з метою сертифікації);
- предмети, з яких проводиться оцінювання;
- процедури, яких необхідно дотримуватись при проведенні оцінювання (у Словенії закон вимагає застосовувати подвійну систему оцінки екзаменаційних питань);
- інституція, що проводить оцінювання (яка може бути частиною національного міністерства освіти (Ірландія), незалежною приватною організацією (Велика Британія, США), частиною регіонального відділу освіти).

Поряд із багатьма позитивними функціями, що його виконує зовнішнє оцінювання навчальних досягнень студентів (до яких, в першу чергу можна віднести можливість реального вимірювання рівня успішності студента у процесі навчання та об’єктивної його сертифікації наприкінці; надання інформації про адекватність освітніх результатів ресурсам, що вкладаються

⁴ McMillan H. James. Classroom Assessment: Principles and Practice fore Effective Instruction. — USA: Allyn and Bacon, 2001. — 401 p.

в систему освіти, тобто ефективність функціонування системи освіти), слід згадати про можливі негативні сторони, про які говорять фахівці з освіти країн, що активно використовують цей вид оцінювання, в першу чергу, американські. На думку деяких з них:

- стандартизовані тести вводять в оману щодо їхньої об'єктивності та, відповідно, рівних можливостей та справедливості. Адже єдиною "об'єктивною" частиною стандартизованого тесту є обробка його результатів машиною. А такі аспекти тестування, як його проведення та використання результатів з метою прийняття рішень залежать від "суб'єктивних" людських істот.

- стандартизовані тести є загрозою звуження процесу навчання до опанування студентами лише змістом тестових завдань. Викладачі дуже часто опиняються під пресом необхідності того, щоб їхні студенти демонстрували високий бал, набраний при складанні тестів, і тому витрачають дуже багато часу, натаскуючи студентів.

Тому, говорячи про важливість зовнішнього оцінювання навчальних досягнень студентів для вимірювання рівня опанування освітніми стандартами, та про потребу запровадження цього виду оцінювання в Україні, необхідно, виходячи з аналізу зарубіжного досвіду, наголосити на необхідності дотримання низки фундаментальних принципів у цій сфері:

По-перше, оцінні стандарти, завдання, процедури мають бути справедливими для всіх студентів відповідного напрямку навчання (інженерія, медичне, лінгвістичне), враховувати культурні та національні відмінності, як і проблеми студентів з особливими потребами. Подальша доля студента не може залежати від результату лише одного зовнішнього оцінювання. Крім того, важливим є коректне використання інформації щодо результатів оцінювання — результати тестів повинні доповнюватись даними про доступ до навчання та можливостей оволодіння стандартами, що були створені для студентів.

По-друге, оцінні завдання повинні вимірювати рівень досягнень студентами освітніх стандартів, встановлених законодавством. Така націленість усуне можливість застосування викладачами практики натаскування студентів для складання зовнішніх тестів.

І звичайно ж, система оцінювання повинна бути відкритою для подальшого удосконалення, бо будь-яка, навіть дуже добре розроблена оцінна модель ніколи не є ідеальною, тому запровадження системи зовнішнього оцінювання в Україні повинне передбачати постійне вдосконалення оцінних процедур відповідно до нових запитів суспільства.

Ще одним акцентом на який варто звернути нашу увагу це — підготовка студентів по сучасним навчальним програмам, на нашу думку, на сьогодні не повністю відповідає вимогам що ставляться суспільством, а саме — молоді люди не готові увійти в ринок праці, не підготовлені до роботи, не мають уявлення як, де і яку професію отримувати в подальшому житті. Все це говорить про те, що навчальні програми потребують оновлення та створення механізмів, що гарантуватимуть їх відповідність сучасним життєвим запитам. Існує багато шляхів та способів поліпшення даної ситуації. Однак ми звернемося до одного з шляхів, що може покращити ситуацію оновлення змісту освіти в сторону якості, а саме — до запровадження вибору навчальних програм.

Порівняльні дослідження показали, що в багатьох країнах Європи та світу саме вибір навчальних програм став тим способом, що вніс позитивні зміни (Польща, Литва, Великобританія...) протягом декількох років. Конкурентність в цій галузі сприяла покращенню якості програм, відповідності освітнім цілям, їх оновлення та надання права вибирати серед їх різноманітності. Нові навчальні програми стали цікавими для шкіл.

Вибір навчальних програм пов'язаний також з вибором підручників. Як свідчить ситуація в зарубіжних країнах, вільний ринок підручників, що існує в багатьох країнах, створив умови для появи якісних, не переобтяжених навчальним матеріалом, цікавих підручників.

Особливо важливим є те, що запровадження вибору навчальних програм покладає на Міністерство освіти і науки нові функції та обов'язки оцінювання, апробації та моніторингу результатів, а також може стосуватись створення нових структур, які будуть проводити оцінювання навчальних програм та підручників.

Економічні, політичні, соціальні й інші зміни, що відбуваються у суспільстві, змушують освітню галузь швидко реагувати на них і вносити корективи в свою концепцію, що є неможливим без маркетингу. Приблизно 80 % складових людського капіталу, який власне визначає міру втілення в людині здібностей які приносять прибуток, становить освіта. Особливо затребуваним стає цей капітал сьогодні, коли соціальна стратифікація особистості в усе більший мірі визначається профілем, глибиною й якістю отриманої освіти, набутими вмінням і навичками.

Для маркетингових досліджень вищим навчальним закладам потрібно передусім визначитися з товаром, який вони пропонують і реалізують споживачам. Таким товаром донедавна були, і частково залишаються сьогодні, культурно-освітні послуги. Виробляючи товар суспільного споживання, вищий навчальний заклад працює одночасно на двох ринках, а саме: на ринку освіти і ринку професійних кадрів. Він надає суспільству освітні послуги, споживачами яких є фізичні суб'єкти (студенти, слухачі, аспіранти тощо) і одночасно пропонує продукти своєї діяльності (випускників — дипломованих спеціалістів) ринку праці, споживачами якого є юридичні суб'єкти (підприємства, організації й установи різних галузей)⁵.

Маркетингові позиції визначають вищу освіту як систему підготовки для суспільства необхідних йому спеціалістів вищої кваліфікації для різних галузей господарства, культури, державного управління. В результаті споживання освітніх послуг чи програм випускники закладу отримали потрібні ринку праці знання й уміння та навички користування цими, тобто, перетворилися у товар для ринку праці — кваліфіковані кадри. Зважимо й на те, що жоден абітурієнт, як правило, не вступає до вищого навчального закладу тільки тому, що йому подобається його освітня послуга чи освітня програма самі по собі, а орієнтується на кінцевий результат їхнього засвоєння (споживання) — отримання престижної або високооплачуваної роботи, високої кваліфікації і на рейтинг його диплому. Тому й виходить, що конкурують на ринку вищої освіти і кваліфікованої праці не стільки освітні послуги або освітні програми навчального закладу, оскільки можливість працевлаштування, підвищення свого життєвого статусу як результат, продукований ними.

Не зважаючи на те, що у формуванні професійних і комунікативних ринково-вартісних знань, умінь, навичок бере участь не тільки вищий навчальний заклад, ринок кваліфікованої праці вимагає наявності диплома. Це підводить до висновків, що товаром вищого навчального закладу є випускник і диплом як документ, що гарантує певні дивіденди від інвестованих матеріальних і моральних зусиль індивіда. Не випадково на зарубіжних ринках праці дуже часто конкурують саме дипломи: наприклад, диплом Гарвардського чи Оксфордського університетів має високий рейтинг незалежно від того, що рівень знань його власників різний і від того, чи працює особа за фахом. Ось чому головним ринковим сегментом процвітаючого вищого навчального закладу має бути саме ринок праці, а товаром — дипломований спеціаліст, фахівець у тій чи іншій сфері економіки, як результат освітніх послуг, програм і технологій, з якими заклад виходить на ринок кваліфікованої праці⁶.

Отже, враховуючи вище сказане можна зробити висновки, що розвиток і розбудова української держави, приведення її галузей до відповідності світовим та європейським стандартам можлива за умов трансформації системи освіти а саме: оновлення змісту освіти, підвищення кваліфікації фахівців та контролю якості як самої освіти, так і освітніх послуг що нею надаються. Також, на нашу думку, оновлення сучасної української системи освіти, яка б відповідала євроінтеграційним процесам України в контексті Болонської декларації є запровадження інноваційних технологій в освіті та ефективного освітнього маркетингу.

Стаття рекомендована до друку кафедрою європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (протокол № 10 від 29 червня 2006 року)

⁵ Волкова М. М., Звездова А. Б. Маркетинговые исследования в области образовательных услуг. — <http://www.dis.ru/market/thems/arhiv/1999/6/volkova>.

⁶ Костенко О. А. Высшее учебное заведение как субъект рыночных отношений // <http://www.marketing.spb.ni/conf/9/39.htm>.